

Αφαιρώντας το Θηλυκό

Η ειδοποιός διαφορά στις πνευματικές δυνάμεις των δύο φύλων γίνεται φανερή από το ότι οτιδήποτε αναλαμβάνει ο άνδρας το επιτυγχάνει σε υψηλότερο επίπεδο από ό,τι μπορεί να το επιτύχει η γυναίκα... αν δεχτούμε ότι οι άνδρες υπερέχουν αναμφισβήτητα από τις γυναίκες σε πολλά θέματα, η μέση πνευματική δύναμη του άνδρα πρέπει να είναι ανώτερη από της γυναίκας (Δαρβίνος 1896, σ. 564).

ΑΣΦΑΛΩΣ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟ ΤΕΧΝΑΣΜΑ Η ΜΕΙΩΣΗ ΤΟΥ θηλυκού, η μετατροπή του σε κάτι λιγότερο χρήσιμο και, με τον τρόπο αυτό, ο αποκλεισμός των κοριτσιών. Το επιχείρημα του Κάρολου Δαρβίνου είναι η απόδειξη του πόσο εύκολα μπορεί να περνά κανείς από την ιδέα των ανώτερων επιτευγμάτων ως κτήμα του άνδρα στην ιδέα των μεγαλύτερων πνευματικών ικανοτήτων ως ανδρικό χαρακτηριστικό. Όμως η μετάβαση αυτή είναι εξαιρετικά απλουστευτική, αν θέλει κανείς να κατανοήσει τη συμμετοχή και την επίδοση των γυναικών και κοριτσιών στα μαθηματικά. Η σύνδεση που κάνει ο Δαρβίνος –ανάμεσα στη διακεκριμένη θέση και τις πνευματικές ικανότητες– είναι ένας συνήθης ισχυρισμός όταν εξετάζονται οι αιτίες της μικρής εκπροσώπησης των γυναικών σε καριέρες υψηλού κύρους που απαιτούν μαθηματικά. Από το σημείο αυτό εύκολα περνά κανείς στην ιδέα ότι αυτή η μειωμένη εκπροσώπηση είναι αποτέλεσμα μιας μαζικής ψυχοπαθολογίας του γυναικείου νου.

Άλλωστε, είναι ευρέως αποδεκτό ότι οι γυναίκες είναι ανορθολογικές, παράλογες και υπερβολικά συναισθηματικές για να τα καταφέρνουν στα μαθηματικά. Ή, τουλάχιστον, έτσι λέγεται. Παραλλαγές του μοτίβου αυτού εξακολουθούν να επαναλαμβάνονται αδιάκοπα και να αναδιατυπώνονται στη μία μετά την άλλη εμπειρική έρευνα. Τα κορίτσια και οι γυναίκες θεωρούνται άτομα διαφορετικά, που υστερούν, ενώ η ‘υπεροχή’ των αγοριών και των ανδρών στα μαθηματικά, ο ισχυρισμός τους ότι κα-

τέχουν τον ανώτατο ορθολογισμό και τη μέθοδο για την επιστημονική αλήθεια, παραμένουν πράγματα αναμφισβήτητα, λες και το ότι 'επιτυγχάνουν σε υψηλότερο επίπεδο' είναι επαρκής απόδειξη. Όταν εξετάζει κανείς τέτοια ζητήματα, μπορεί εύκολα να πέσει στην παγίδα να προσπαθήσει είτε να αποδείξει τι ακριβώς λείπει από τα κορίτσια, ώστε να διορθωθεί, είτε να αποδείξει ότι δεν υστερούν. Εμείς πιστεύουμε ότι προσεγγίσεις αυτού του είδους παγιδεύουν τόσο εμάς τους ερευνητές όσο και τα κορίτσια και τις γυναίκες, που θα συναντήσουμε μέσα στις σελίδες αυτές, σαν έντομα σε έναν ιστό και μας οδηγούν να παίξουμε το παιχνίδι σύμφωνα με τους πατριαρχικούς κανόνες*. Πιστεύουμε ότι είναι απαραίτητο να αποφύγουμε να πέσουμε στην παγίδα αυτή και να αναρωτηθούμε ευθύς εξαρχής γιατί τα ερωτήματα έχουν τεθεί με τον τρόπο αυτό.

Είναι επιπόλαιο, ωστόσο, να ισχυριστούμε ότι αυτές οι απόψεις είναι απλή ρητορική και ότι μπορούμε εύκολα να ξεσκεπάσουμε 'τι πραγματικά συμβαίνει' ή την 'πραγματική' επίδοση των κοριτσιών. Θα αποδείξουμε ότι δεν υπάρχει μια απλή πραγματικότητα στη βάση της οποίας μπορούν να γίνουν παρεμβάσεις. Ο τρόπος που διεξάγουμε την έρευνα, το είδος των ερωτήσεων που κάνουμε, ποια πράγματα μετρούν ως δεδομένα, τι κρίνεται ως αληθινό, όλα αυτά εμπλέκονται στην αναζήτηση της 'αλήθειας' –και μαζί με αυτά και εμείς. Η έρευνά μας γίνεται μια διαδικασία απεμπλοκής, απελευθέρωσής μας από την ύφανση ενός ιστού που έχουμε παγιδευτεί. Είναι όπως όταν ξεπλέκουμε ένα πλεκτό και η κλωστή διατηρεί ακόμη τα σημάδια της ύφανσης που την έκαναν ρούχο. Αυτό το πλεκτό φαινόταν ότι μας κάνει, ακόμη και ότι μας ζεσταίνει τις νύχτες του χειμώνα. Το ξήλωμά του μπορεί να γίνει επώδυνο και αποκαλύπτει ότι δεν υπάρχουν εύκολες απαντήσεις. Ασφαλώς μπορεί κάποιος να κρυφτεί πίσω από αυτή την πολυπλοκότητα, να τη χρησιμοποιήσει ως έναν τρόπο για να μην αντιμετωπίσει τη δυνατότητα παρεμβάσεων και αγώνων. Όμως έχουν υπάρξει πάρα πολλές 'εύκολες' απαντήσεις που μας έχουν πει τι δεν πάει καλά με τα κορίτσια και πώς μπορούμε να το διορθώσουμε. Τέτοιες απαντήσεις κάνουν περισσότερο κακό παρά καλό, γιατί επιμένουν να μειώνουν και κατ' επέκταση να αποκλείουν τα κορίτσια.

Εμείς θέλουμε να πούμε μια διαφορετική ιστορία, η οποία οριοθετείται μεταξύ πραγματικού, φαντασιακού* και μύθων. Είναι η ιστορία κάποιων γυναικών που κάνουν έρευνα, από την οποία ούτε μπορούμε ούτε και θέλουμε να εξαιρέσουμε τους εαυτούς μας καθώς η αφήγηση ξετυλίγεται. Η ιστορία που αναδύεται σ' αυτό το βιβλίο είναι από πολλές απόψεις η προσωπική μας ιστορία. Δηλαδή, τα ζητήματα που θα θέσουμε αντανά-

κλούν την ιστορία μας, όχι μόνο ως γυναικών, αλλά και ως γυναικών που συνέχισαν την πορεία τους προς την ανώτατη εκπαίδευση και την ακαδημαϊκή εργασία σε ένα πανεπιστήμιο. Οι καριέρες μας ακολούθησαν τις διαδρομές που συνήθως είναι ανοιχτές στις γυναίκες: γραμματειακή εργασία και τα αποκαλούμενα ‘επαγγέλματα φροντίδας’. Αν και όλες είχαμε σημαντικά προσόντα –στην ψυχολογία, την κοινωνιολογία και την παιδαγωγική– σε καμιά δεν ήταν εύκολη η ακαδημαϊκή σταδιοδρομία. Όλες έπρεπε να αγωνιστούμε για να γίνει αποδεκτή τόσο η σπουδαιότητα του έργου που κάναμε, όσο και η προσωπική μας αξία. Συχνά δυσκολευόμασταν να αντιληφθούμε ότι μια έρευνα όπως αυτή, που αμφισβητεί υπάρχουσες παραδοχές, μεθόδους και θεωρίες, προκαλεί εχθρότητα και δυσανεμία, πράγματα που ήταν δύσκολο να αντιμετωπίσουμε, όταν μάλιστα συνδυάζονταν με χρήση εξουσίας. Πάντως, η Ομάδα μας δεν αποτελούνταν από μαθηματικούς. Μερικές από εμάς ήταν στο σχολείο καλές στα μαθηματικά, άλλες όχι. Παρόλο που κάποιος θα πίστευε ότι ένα τέτοιο έργο θα έπρεπε να γίνει από μαθηματικούς, ακριβώς αυτές οι διαφορετικές προσεγγίσεις και εμπειρίες ήταν που μας επέτρεψαν να αντιμετωπίσουμε αυτά τα ζητήματα με νέα οπτική.

Η προσέγγισή μας είναι προϊόν έρευνας που έχει διεξαχθεί στη Βρετανία και βασίζεται σε προσεγγίσεις του μεταδομισμού (βλ. Derrida 1972, Squire 1989, Parker 1989, Henriques κ.α. 1984). Το έργο αυτό άσκησε μεγάλη επίδραση, αμφισβητώντας κάποιες από τις ιδέες για τη νόηση που βασιζόνταν σε κύριες παραδοχές του δομισμού και οι οποίες χρησιμοποιούνται ευρέως στη μαθηματική εκπαίδευση. Θέτει σε μια ιστορική προοπτική τη συγκρότηση επιστημονικών ιδεών (ή αληθειών) για τα κορίτσια και τα αγόρια, τους άνδρες και τις γυναίκες, τη νόηση και τα μαθηματικά. Μας επιτρέπει να αποδομήσουμε αυτές τις αλήθειες καθώς και τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνουν και αναπαράγουν πρακτικές στις οποίες τα κορίτσια και οι γυναίκες θεωρούνται ότι υστερούν όσον αφορά τα μαθηματικά. Θα εξετάσουμε τις κρατούσες ερμηνείες για την επίδοση των κοριτσιών, θα υποστηρίξουμε ότι πίσω τους εδράζουν περισσότερα από όσα βλέπει το μάτι και θα προχωρήσουμε στην τεκμηρίωση των θεωρητικών και εμπειρικών στοιχείων στα οποία βασίζεται η ερμηνεία μας. Αυτό θα μας οδηγήσει σε βαθμολογίες εξετάσεων και σε σχολικές τάξεις. Θα συναντήσουμε εκπαιδευτικούς, παιδιά και γονείς στον χώρο της οικογένειας, του νηπιαγωγείου, του δημοτικού και του γυμνασίου, για να εξετάσουμε πώς βιώνεται στην πράξη η σχέση ερμηνείας και πρακτικής. Η έρευνά μας βασίστηκε σε έξι επιχορηγούμενες μελέτες, κάθε

μία από τις οποίες εστίασε σε μια διαφορετική ηλικιακή ομάδα και οι οποίες πραγματοποιήθηκαν μεταξύ 1978 και 1987.

Η πρώτη μας εργασία ήταν μια πιλοτική μελέτη, μέρος μιας ευρύτερης έρευνας για τη γνωστική ανάπτυξη στους παιδικούς σταθμούς και τα νηπιαγωγεία. Με αυτήν διαμορφώσαμε τη θεωρητική μας βάση για το ζήτημα της εξουσίας και καταλήξαμε ότι τα κορίτσια δεν εμφανίζουν αποτυχία στα πρώτα χρόνια της σχολικής ζωής τους. Με βάση την έρευνα αυτή, χρηματοδοτηθήκαμε για να εξετάσουμε τη μετάβαση μιας ομάδας παιδιών από την τελευταία τάξη δύο δημοτικών σχολείων στην πρώτη τάξη ενός γυμνασίου. Η υπόθεσή μας ήταν ότι, αν δεν υπήρχε πτώση της επίδοσης στο δημοτικό, θα έπρεπε να εξετάσουμε τι συνέβαινε στο γυμνάσιο, που έτσι κι αλλιώς θεωρείται περίοδος χαμηλής επίδοσης. Τη μελέτη μας αυτή την ενισχύσαμε με μία ακόμη μελέτη για τα παιδιά της τετάρτης τάξης του ίδιου γυμνασίου στα Μαθηματικά και τη Γλώσσα. Και στις δύο μελέτες δεν διαπιστώσαμε μείωση επίδοσης και μάλιστα, συνολικά, τα κορίτσια είχαν καλύτερη επίδοση από τα αγόρια. Έτσι καταλήξαμε ότι χρειαζόταν μια εντελώς διαφορετική ερμηνεία.

Προχωρήσαμε λοιπόν στην έρευνα των επιχειρημάτων με βάση τις θεωρίες πρώιμης κοινωνικοποίησης*. Παρακολούθησαμε μια ομάδα κοριτσιών που αποτέλεσαν αντικείμενο έρευνας στην ηλικία των τεσσάρων ετών, προσπαθώντας να ανακαλύψουμε πώς ήταν στην ηλικία των δέκα. Τα στοιχεία για τη διάδρασή τους με τις μητέρες τους, μας επιτρέπουν να διερευνήσουμε τη μετάβασή τους από το σπίτι στο σχολείο και να εξετάσουμε τις επιπτώσεις της πρώιμης κοινωνικοποίησης στη μετέπειτα επίδοση. Καθώς το δείγμα αποτελούνταν μόνο από λευκά κορίτσια διαφορετικών κοινωνικών τάξεων, μπορέσαμε να εξετάσουμε κάποιες μόνο όψεις της κοινωνικής διαστρωμάτωσης. Η έρευνα αυτή μας οδήγησε σε μια κριτική στάση απέναντι στις ερμηνείες βάσει των θεωριών κοινωνικοποίησης, ιδίως εκείνες που έδιναν βάρος στον ρόλο της μητέρας. Υποστηρίξαμε ότι ο μητρικός ρόλος ήταν αντικείμενο κάποιων επιστημονικών αληθειών, οι οποίες σταθερά φυσικοποιούσαν κάποιες πρακτικές και παθολογικοποιούσαν κάποιες άλλες, αποδίδοντας την εκπαιδευτική επιτυχία ή αποτυχία συνολικά στις μητέρες. Πραγματοποιήσαμε επίσης μια πιο λεπτομερή μελέτη εξάχρονων κοριτσιών στο σπίτι τους και σε ένα νηπιαγωγείο για να επιβεβαιώσουμε ακόμη περισσότερο τα αποτελέσματα της ανάλυσης που λάβαμε από τα 4χρονα και 10χρονα κορίτσια. Στη συνέχεια είχαμε την τύχη να πάρουμε άλλες δύο επιχορηγήσεις, για να επανεκτιμήσουμε και να αναλύσουμε εκ νέου όλα τα δεδομένα για τις ηλικίες 4 έως 15 ετών και να παρουσιάσουμε την ανάλυσή μας με συνε-

κτικό τρόπο. Αυτή η συνολική ανάλυση, θεωρητική και εμπειρική, παρουσιάζεται σ' αυτό το βιβλίο.

Ενώ στοιχειοθετήσαμε την επικράτηση της άποψης πως από τα κορίτσια λείπει κάτι, ακόμη και όταν έχουν επιτυχία, διαπιστώσαμε επίσης αναμφισβήτητα ότι για τα αγόρια αντίστοιχα υπήρχε η άποψη ότι κατέχουν αυτό ακριβώς που θεωρείται ότι δεν έχουν τα κορίτσια. Ίσως φαίνεται εύκολο να αποδειχθεί ή να απορριφθεί αυτή η άποψη με την προσφυγή σε εμπειρικά στοιχεία. Όμως εμείς υποστηρίζουμε ότι τα πράγματα δεν είναι τόσο απλά. Τα κορίτσια θεωρούνται ότι υπολείπονται, ακόμη και όταν έχουν καλή επίδοση, ενώ τα αγόρια θεωρούνται ότι κατέχουν κάτι, ακόμη και όταν η επίδοσή τους είναι κακή. Με άλλα λόγια, πρέπει να εξετάσουμε προσεκτικά τη σχέση ανάμεσα στα στοιχεία και την ερμηνεία τους.

Έχουν υπάρξει πάρα πολλές ερμηνείες του 'προβλήματος' των κοριτσιών και πάρα πολλές προσπάθειες παρέμβασης με διάφορες μορφές αντισεξιστικής πρακτικής. Η θέση μας είναι επικριτική για πολλές από τις θεωρούμενες ως δεδομένες παραδοχές αυτής της πρακτικής –όχι γιατί την επικρίνουμε στο σύνολό της, αλλά γιατί πιστεύουμε ότι ένα μέρος της έχει διαιωνίσει το πρόβλημα που είχε την πρόθεση να θεραπεύσει. Το φταίξιμο έχει αποδοθεί στα ίδια τα κορίτσια ή στις μητέρες τους ή στις δασκάλες τους. Επιπλέον, προσεγγίσεις με βάση την ενθάρρυνση των κοριτσιών να 'επιλέξουν' μαθήματα εκτός στερεοτύπων, στην καλύτερη περίπτωση συνήθως τορπιλίζονται από τα ίδια τα κορίτσια, όταν αυτά συνεχίζουν να επιλέγουν τα πιο παραδοσιακά 'γυναικεία' μαθήματα. Εμείς θα υποστηρίξουμε ότι τόσο οι θεωρητικά παραδοσιακές προσεγγίσεις, όσο και το είδος των αντισεξιστικών παρεμβάσεων που επιχειρούνται, μερικές φορές κάνουν τα πράγματα χειρότερα. Παρόλο που η βασική εργασία μας ήταν να εξετάσουμε θεωρητικά και εμπειρικά δεδομένα που έχουν σχέση με τα μαθηματικά, υποστηρίζουμε ότι τα μαθηματικά αποτελούν ένα περίβλημα ή ένα φίλτρο για την εξέταση ευρύτερων έμφυλων ζητημάτων στην εκπαίδευση.

Θα ξεκινήσουμε δίνοντας το στίγμα της δικής μας έρευνας μέσα στις υπάρχουσες εμπειρικές προσεγγίσεις και στη συνέχεια θα κάνουμε μια συνοπτική παρουσίαση του ιστορικού και θεωρητικού της υποβάθρου. Αποφασίσαμε να αρχίσουμε τη μελέτη μας με τα μικρότερα σε ηλικία παιδιά για να καταλήξουμε στα 15χρονα. Ωστόσο, η μέθοδος αυτή παρουσιάζει προβλήματα, καθώς μέρος της έρευνάς μας για τα μεγαλύτερα παιδιά είχε πραγματοποιηθεί πριν από την έρευνα για τα μικρότερα. Οι ιδέες μας εξελίχθηκαν στην πορεία. Αυτό σημαίνει ότι θα παρουσιάσου-

με δουλειά στηριγμένη σε μια πιο σύνθετη θεωρητική ανάλυση, από όσο η δουλειά με τα μεγαλύτερα παιδιά. Ελπίζουμε ότι οι αναγνώστες θα δείξουν κατανόηση και υπομονή, γιατί, όταν παρουσιάζεται μια έρευνα τέτοιου εύρους πολυπλοκότητας, πρέπει να βρεθεί κάποια μέθοδος οργάνωσης. Επιλέξαμε τη συγκεκριμένη μέθοδο, γιατί επιτρέπει την εξέταση των ζητημάτων σε σύνδεση με την πορεία των κοριτσιών στη σχολική τους σταδιοδρομία. Πρώτα όμως θα επιστρέψουμε στο ερώτημα γύρω από την αλήθεια για τα κορίτσια, προκειμένου να εξετάσουμε τη βάση πάνω στην οποία γίνεται αντιληπτό το ζήτημα της σχέσης κοριτσιών και μαθηματικών.